

НАВЧАННЯ РІДНОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ СВІДОМОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Нікольченко М. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології
Маріупольського державного університету
м. Маріуполь, Донецька область, Україна*

Калініченко Д. Е.

*магістрантка спеціальності
«Середня освіта. Українська мова і література»
Маріупольського державного університету
м. Маріуполь, Донецька область, Україна*

Розвиток сучасної української держави вимагає ґрунтовних змін у системі викладання української мови в закладах загальної середньої освіти. Специфіка суспільного життя в сучасній Україні визначає основне спрямування навчальної діяльності «в гуманізації і гуманітаризації освіти, демократизації всього навчально-виховного процесу. Гуманітаризація освіти передбачає визнання предметів гуманітарного циклу серед інших шкільних дисциплін як найголовніших, найважливіших для формування людини. Гуманізація освіти означає посилення її спрямованості на формування особистості, активне засвоєння у школі тих норм моралі, які вироблені людством протягом багатотисячолітньої історії» [4, с. 5].

Саме гуманістичні цінності національної та світової культури визначають зміст людського існування. Утвердження таких цінностей можливе лише в національній школі, що формується на ґрунті народних святинь з урахуванням багатотисячолітньої історії народу.

Досить довго школа в українській державі не була національною, у змісті навчально-виховної роботи національна ідея не враховувалася, що і заважало виховувати у дітей народний ідеал національного типу, національні світогляд, психологію, мораль та інше підґрунтя свідомості учня. Саме виховання дітей та юнацтва в душі національної свідомості є однією з основних передумов відродження нації. Відповідно, основним завданням навчального процесу в сучасному освітньому осередкові має бути формування особистості з урахуванням національних і загальнолюдських цінностей. Євген Пасічник зазначає: «Школа в Україні покликана формувати таку особистість, яка б почувала себе частиною

нації, виявляла свою причетність до її історії, традицій, культури, духовного життя» [4, с. 12].

«Прогресивні тенденції розвитку суспільства, що супроводять розбудову України як незалежної європейської держави, диктують соціальне замовлення на всебічно розвинену, духовно багату, самодостатню особистість, людину з високим рівнем комунікативної компетентності, що передбачається Національною доктриною розвитку освіти України в XXI столітті та Стандартом мовної освіти» [1, с. 5] – зазначає Вікторія Дороз.

Педагогам-словесникам, учителям-україністам відведена важлива роль – навчання учнів української мови (як рідної, як державної, як другої), яке має бути спрямованим на формування свідомої мовної особистості, коли «діти мають пам'ятати, що рівень розвитку рідної мови відображає рівень духовного розвитку нації: словник – це те, що нація знає про світ, а граматики – це те, як вона про цей світ говорить» [1, с. 5].

Українська мова є рідною для значного числа громадян України. Звісно, члени суспільства мають усвідомлювати, що рідна мова є тим духовним багатством, що слід примножувати і розвивати постійно: «Рідна мова виконує насамперед дві соціальні функції – служить засобом розвитку особистості як передумови розвитку народу і використовується як засіб пізнання та комунікації. Розвиток людини відбувається у розумовому й емоційному планах. В обох випадках рідна мова має першорядне значення» [3, с. 9].

Саме завдяки рідній мові дитина сприймає світ, пізнає речі і явища навколишньої дійсності, осмислює та сприймає їх. Перед дитиною постає можливість ознайомитися з різнобічною і багатую діяльністю свого народу, пізнати його свідомість, давню історію і досвід, що відбилися у психіці, звичаях, обрядах та традиціях народу. Саме тому популярною є думка про те, що словниковий склад будь-якої національної мови – це енциклопедія життя нації: «Засвоюючи лексику рідної мови, дитина пізнає духовні якості народу, риси його характеру, його душу і це – стає її надбанням. Рідна мова є для дитини генетичним кодом, що програмує її національну свідомість» [3, с. 9].

Інша сторона суспільної цінності мови – вживання її як засобу комунікації і пізнання, відповідно, мова – це певна модель світу. Саме функцію пізнання активно виконує мова під час навчання дитини, формування її світогляду. Василь Сухомлинський зазначає: «Чим глибше людина пізнає тонкощі рідної мови, тим тонша її сприйнятливість до гри відтінків рідного слова, тим більше підготовлений її розум до оволодіння мовами інших народів, тим активніше сприймає серце красу слова» [5, с. 201–202]. Тому рідна мова є одним із головних засобів пізнання дитиною дійсності.

Саме рідна мова розвиває емоційні й інтелектуальні людські якості. Саме під впливом прочитаного чи почутого слова дитина може виражати

різноманітні емоції. «Слово рідної мови акумулює в собі психічний образ, уявлення, що постає в с відомості людини. Дитина чує слово *берегиня*, і в її уяві виникає образ матері, жінки, яка оберігає свій дім, свою сім'ю, дітей від усього злого. Розглядаючи слова: *дівчина, дівчинка, дівка, дівча, дівчисько*, ученя виявляє в них, крім значення, й певну оцінку – позитивну чи негативну. Кожна людина сприймає образ, переданий словом» [3, с. 9]. Загальновідомо, що людина усвідомлює і сприймає образ, закодований у слові. Тому гранично важливим є завдання виховати в дитині поціновувача художнього слова, образного вияву думки. Дитина має багато і вдумливо читати як фольклорні, так і художні твори, оскільки за допомогою рідного слова відбувається осмислення світу, розумовий та духовний розвиток молодого покоління.

Слід пам'ятати, що найважливішим аспектом у вивченні рідної мови є спілкування, оскільки комунікативна функція мови є основною. Рідна мова має стати підґрунтям навчально-виховного процесу і посісти вагоме місце в житті кожної людини. «Навчання рідної мови має бути спрямоване на формування мовної особистості – людини, яка є носієм мови, володіє лінгвістичними знаннями та високим рівнем комунікативних умінь і навичок, дбає про красу й розвиток мови» [3, с. 10]. Саме рівень поступу рідної мови віддзеркалює рівень духовного розвитку нації, а словниковий запас – це те, що нація знає і розуміє про навколишній світ, відповідно, граматикика – це те, як яким способом вона про цей світ говорить.

У сучасних закладах середньої освіти має панувати культ рідної мови, оскільки він є виявом патріотизму та віри у майбутнє, оскільки ставлення до рідної мови, народу, країни є свідченням високої національної самосвідомості, рівня культури, цивілізованості людини. Педагоги мають усвідомлювати, що основою формування мовної особистості є «розвиток індивідуальних якостей мовотворчості, забезпечення вільного самовираження особистості, виховання патріота України» [3, с. 10].

Підсумовуючи, слід зазначити, що дзеркалом людської духовної культури має стати мовна культура особистості, отже навчання рідної пердбачає спрямування на «формування мовної особистості, яка забезпечує розширення функцій державної мови, творення українськомовного середовища в усіх сферах суспільного життя, природне бажання повернутися в своєму щоденному побутовому спілкуванні до перерваних традицій, до відродження перерваних традицій, до відродження традиційної культури у спілкуванні» [2, с. 30].

Література:

1. Дороз В.Ф. Методика навчання української мови в загально-освітніх закладах: Навч. пос. К.: Центр учбової літератури, 2008. 386 с.

2. Єрмоленко С., Мацько Л. Навчально-виховна концепція вивчення української (державної) мови. *Дивослово*. 1994. №7. С. 29–31.
3. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах / Колектив авторів за редакцією М.І. Пентилук: А.Г. Галетова, С.О. Караман, Т.В. Коршун, А.В. Нікітіна, І.П. Лопушинський: Підручник для студентів-філологів. К.: Ленвіт, 2000. 264 с.
4. Пасічник Є.А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. К.: Ленвіт, 2000. 384 с.
5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори в 5 томах. Т. 3. К.: Радянська школа, 1977. 350 с.

СПЕЦИФІКА СЮЖЕТНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЛІРИЧНОГО ТВОРУ

Пабат М. А.

доцент кафедри іноземних мов

Міжнародного економіко-гуманітарного університету

імені академіка Степана Дем'янука

м. Рівне, Україна

Сюжет – це форма образного розгортання тієї життєвої ситуації, що становить тематичну основу твору. Задана тематичною основою твору, життєва ситуація сюжетно може бути представлена двома основними способами. По-перше – у вигляді події (подієвого перебігу основних етапів її розгортання). Такий тип сюжету можна назвати фабульним (оскільки він концентрує увагу на подієвих перипетіях історії, що є предметом розповіді) або об'єктивованим (оскільки увага привертається до самої події, а не до особистості чи оцінок її з боку розповідача) типом. Фабульний або об'єктивований тип сюжету притаманний у першу чергу епічним та драматичним творам, але може мати місце і в ліриці. Щоправда, тут його фабульність (подієвість) буде значною мірою ослаблена, оскільки лірика, в силу своїх родових особливостей, спрямована переважно на відтворення емоційно-суб'єктивних вражень від предмета розповіді, а не на фіксацію пов'язаних із ним подієвих перипетій (В. Сосюра «На розі» – емоційна рефлексія з приводу загибелі під колесами трамвая касирки, в яку закоханий ліричний герой твору).

Характерним для лірики є другий – безфабульний або суб'єктивований тип сюжету, в якому задана тематичною основою твору життєва ситуація розгортається не через подієвий перебіг, а шляхом фіксації пов'язаних із нею суб'єктивних вражень. Сума цих вражень, як правило,